

ПАМЕТТА ЗА ПЕТКО РАЧЕВ СЛАВЕЙКОВ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Лора Дончева,
Анка Игнатова

THE MEMORY OF PETKO RACHEV SLAVEIKOV
IN VELIKO TARNOVO

Lora Doncheva,
Anka Ignatova

Abstract: *The current publication presents the initiatives and results of Veliko Tarnovo public's activities as well as these of the local authority from the Liberation till present days for preserving the memory of the poet and public figure Petko Rachev Slaveykov, who was born in the old capital – his home to become a house-museum, building of monuments and signs of memory, naming of objects after him, etc.*

Keywords: *Veliko Tarnovo; House-museum „Petko Rachev Slaveykov“; monuments; signs of memory.*

*„...на всички ония, които обичат миналото,
уважават себе си и бързат да поднесат почит
и уважение на всички ония, които са работили за нас
и за народната добродетел.“*

*Йордан Кулелиев
20 ноември 1927 г.*

Сред личностите, оставили трайна следа в обществения живот на Велико Търново и в националната ни история, е Петко Рачев Славейков. Големият поет е роден през 1827 г. в старопрестолния град, където прави първите си стъпки в учителската професия и се включва активно в борбата за църковна независимост. След Освобождението съдбата го връща отново във В. Търново като депутат в Учредителното събрание и председател на Търновския губернский съвет (1879 г.). По това време, макар и въввлечен в бурния политически водовъртеж, той продължава своята литературна и издателска дейност (вестниците „Остен“ и „Целокупна България“) и, както посочва Иван Радев, се надява да остане трайно в родния си град [Радев, И., 2000, с. 707–710]. Преплитането на личната съдба на П. Р. Славейков с историята на В. Търново кара жителите му да се гордеят с именития си съгражданин и да се стремят да съхранят за поколенията жив спомена за него.

Целта на настоящото изложение е да се разкрие направеното (и останалото като идеи) от търновската общественост и местната власт от Освобождението до наши дни за съхраняване на паметта за бележития поет и общественик.

През 1927 г. се навършват 100 години от рождението на Славейков. Този юбилей е тържествено отбелязан на различни места в страната. В Трявна и София са открити паметници на големия поет. Годишнината е повод за размяна на мисли във В. Търново какво трябва да се направи, за да се увековечи името и делото на П. Р. Славейков. На 5 ноември във в. „Най-ново време“ се съобщава, че кметството е взело инициативата в първия неделен ден след 17 ноември (ст. ст.), 4 декември (н. ст.), да се чества и във В. Търново бележитата дата, като за тази цел се създава комисия, която да изработи програма за празненството [**Най-ново време**, бр. 188, 5 ноем. 1927]. По-подробна е информацията на страниците на „Общински вестник Велико Търново“ от 15 ноември. Според нея годишнината на Славейков в родния му град „ще се отпразнува много тържествено“ на 30 ноември. Посочва се, че специална комисия изработва програмата на тържеството, на което ще бъдат поканени царят, министър-председателят, министърът на просветата и „всичките роднини на поета“. Предвижда се да бъде „осветен надпис“ пред къщата, в която се е родил Славейков [**Общински вестник Велико Търново**, бр. 11, 15 ноем. 1927].

В местния периодичен печат се публикуват статии, посветени на големия поет. В няколко броя на в. „Най-ново време“ Димитър поп Михайлов отделя място на биографията на Славейков, както и на събраните сведения от търновци за неговата родна къща [**Най-ново време**, бр. 188, 5 ноем. 1927; бр. 190, 23 ноем. 1927]. Той подлага на критика невярната информация в някои учебници, че Славейков е роден в Трявна, като едновременно с това изразява надеждата, че „господин Министъра на народната просвета ще си вземе бележка от това и ще стори потребното, за да се коригират сторените досега в учебниците грешки и че няма за в бъдеще да допусне да се вмъкват такива, които не само че не ползват никого, но напротив изкривяват фактите, което не е желателно“ [**Най-ново време**, бр. 189, 14 ноем. 1927]. Пак там, по повод работата на комисията за организиране на тържествата, е отбелязано: „трябваше с болка на душата да се констатира от всички, че градът ни много малко е сторил за увековечаване на неговата памет“ [**Най-ново време**, бр. 192, 14 дек. 1927].

Както се отбелязва в местния печат, Търновската община не остава безучастна към 100-годишнината от рождението на Славейков. На проведеното на 17 ноември 1927 г. заседание на Общинския съвет се обсъждат въпроси, свързани с честването на юбилея. В протокола е отбелязано, че „за съжаление в нашия град почти се е забравило, че Славейков се е родил тук“ и докато в други градове е направено много в негова памет („има наименовани паркове на негово име, училища и площади“), в старата столица „няма наименована нито една улица или площад на негово име“. За да се поправи този пропуск, кметът предлага някоя улица или площад да носи името на бележития търновец.

При обсъждането на темата Вл. Даскалов предлага площадът пред казанджиите, който се казва „Принц Борис“, да се преименува на „П. Р. Славейков“, тъй като известният поет и общественик като дете е бил чирак при казанджиите, а и вече има булевард „Цар Борис III“. Общинският съвет го подкрепя и

решава: „Площадът пред казанджиите и пред горната страна на общинските дюкяни да се пренаименува от „Принц Борис“ на „Петко Рачов¹ Славейков“.

За достойно отбелязване на юбилея председателят кмет предлага да се предприемат необходимите стъпки за преименуване на библиотека „Просвета“ в махалата „Св. Атанас“, където се е родил известният търновец, на библиотека „П. Р. Славейков“. В протокола е записано: „Да се замоли чрез писмо настоятелството на библиотека „Просвета“ в града да предложи на общо събрание да се преименува библиотеката, като ѝ се даде наименование „Петко Рачов Славейков“. Да се замоли същото настоятелство да стори това преди 30 того, когато ще се празнува 100-годишнината от рождението на бележития поет и общественик П. Р. Славейков“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 107, л. 200–201].

На 1 декември 1927 г. кметът докладва пред общинските съветници за предстоящите тържества във връзка със 100-годишнината от рождението на Славейков в Трявна, където на 4 същия месец ще бъде открит паметник на поета. По този повод се взема решение кметът Димитър Раев да поднесе венец от името на Общинския съвет [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 107, л. 210].

На същата дата в рубриката „Хроника“ на „Общински вестник „Велико Търново“ се съобщава, че юбилейното честване на П. Р. Славейков в старата столица се отлага „за напролет“ [Общински вестник Велико Търново, бр. 12, 1 дек. 1927]. Две седмици по-късно, на 15 декември 1927 г., е публикувана информация на Й. Кулелиев за проведените на 4 декември в Трявна тържества, посветени на Славейков [Общински вестник Велико Търново, бр. 13, 15 дек. 1927].

През април 1928 г. комитетът по отпразнуване 100-годишнината от рождението на Славейков оповестява в местния печат взетото на свое заседание решение да бъде поставена „възпоменателна плоча пред къщата, дето се е родил поетът“ и че денят на празненството „още не е определен“. Посочва, че се предвижда бюстът на П. Р. Славейков да бъде разположен в бъдещата „Алея на Възраждането“ в местността „Боруна“ [Общински вестник Велико Търново, бр. 2, 6 април 1928].

Проучените до този момент документи свидетелстват, че въпросът за увековечаване паметта на П. Р. Славейков чрез издигане на паметник продължава да бъде актуален във В. Търново и през следващите години. През 1930 г. кметът търси съдействието на Великотърновската дружба „Трапезица“ в София за направата на втора отливка на паметника на Славейков в Трявна, за да бъде поставен в родния му град. През 1935 г. Общинският съвет обсъжда и приема с благодарност предложението на скулптора Мина Иванов да изработи безвъзмездно паметник на поета, като дори се определя мястото, където да бъде издигнат. Двете инициативи приключват без успех [повече вж.: **Дончева, Л., А. Игнатова.** под печат].

Местната власт и общественост полагат усилия за уточняване на родната къща на поета и за определянето ѝ като старина по силата на действащото зако-

¹ Бащиното име на Славейков в цитатите се предава така, както е в оригинала.

нодателство, както и за нейното превръщане в къща музей. Тази тема присъства и в публикуваните „Пътни впечатления и бележки“ на Т. Янков, който споделя как Димитър поп Михайлов го завежда в къщата на Славейков, където е любезно посрещнат от собственичката Зойка Василева². Тя му разказва, че Славейков е водил съпругата си, за да ѝ покаже къде се е родил. Авторът отбелязва, че общинското управление „приготовлява да постави възпоменателна плоча пред историческата къщица“ и изразява следното мнение: „Не би било неуместно то да я откупи, за да я ремонтира и поддържа, без което тя няма да съществува дълго време“ [Общински вестник Велико Търново, бр. 16–17, 20 юли 1928].

Десет години по-късно, група великотърновци, между които и Й. Кулелиев, припомнят в изложение до Общинския съвет (17 ноември 1938 г.) за стореното през 1927 г. в чест на видния търновец³ и за изразеното тогава пожелание на площада, получил неговото име, да се издигне бюст-паметник на поета. Те призовават кмета и съветниците да обърнат внимание върху нерадостното състояние на занемарената къща на П. Р. Славейков (собственичката Зойка Василева е пунала квартирант, който е „обърнал двете стаи на мазе – склад на дърва, на зеле, на картофи и лук“) и да се направи всичко възможно „щото тази къща да стане обществено достояние и се обърне на къща музей, гдето нашето и идните поколения да влизат с благоговение и черпят вдъхновение за своя личен и обществен живот“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 14].

Повдигнатите въпроси се обсъждат на редовна сесия на Общинския съвет, проведена на 21 декември 1938 г. Назначава се комисия (Димитър Щърков, Руси Русев и градския инженер Пиперов), на която се възлага „да проучи въпроса и направи писмен доклад до съвета“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 13; а.е. 123, л. 117]. На заседание от 21 април 1939 г. инж. Пиперов, от името на комисията, докладва, че за да се отчужди къщата на Славейков и се направи музей ще е необходима сумата от 30 000 лв. Съветът решава: „Отлага разглеждането на въпроса, като предоставя на постоянното присъствие при общината ведно с назначената комисия с Протокол № 26 от 21 дек. 1938 г. да проучи обстойно въпроса, като за целта потърси съдействието на компетентни и познаващи въпроса лица“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 10; а.е. 123, л. 240–241]⁴.

² Д. поп Михайлов, както се посочва по-горе в текста, още на 23 ноември 1927 г. публикува във в. „Най-ново време“ статия, в която изнася данни за родната къща на П. Р. Славейков.

³ В изложението се посочва, че махлянската библиотека „Просвета“ е преименувана на читалище „П. Р. Славейков“, а зеленчуковият пазар – на площад „П. Р. Славейков“ (за промяна на името на зеленчуковия пазар става дума и в „Общински вестник Велико Търново“ от 1 декември 1927 г.), докато в протокола от заседанието на Общинския съвет на 17 ноември 1927 г. е записано, че махлянската библиотека е преименувана на библиотека „П. Р. Славейков“, а казанджийския площад – „П. Р. Славейков“. Също така се отбелязва, че на вратата на родната му къща е поставена „черна дървена дъсчица с надпис: „Тук е роден П. Р. Славейков“.

⁴ Сведения за проведените от Общинския съвет обсъждания на темата за родната къща на Славейков на 21 декември 1938 г. и 21 април 1939 г. има в „Общински вестник Велико Тър-

В „Допълнение към изложение на няколко търновски граждани“ (30 ноември 1942 г.) Й. Кулелиев проследява историята около категоричното определяне на родната къща на Славейков. Позовава се на статиите на Д. поп Михайлов във в. „Най-ново време“ през 1927 г., резултат от неговите проучвания за родната къща на Славейков, както и на сведенията в книгата на Тодор Янков „Пътеписи“ (1939 г.). Представя информация за взетото решение от Общинския съвет от 21 април 1939 г., а също и за проведеното заседание на читалище „Надежда“ с просветния комитет на 27 юни 1939 г. (Протокол № 19) по този въпрос. Тогава, за да се установи истината, са помолени Парашкев хаджи Колев, Зойка Василева Давидова и Георги Андреев Медникаров да заявят пред нотариуса на Великотърновския окръжен съд какво знаят за родната къща на Славейков, което те правят на 8 юли 1939 г. [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 3–4]⁵.

На 2 декември 1943 г. наследниците на З. Василева се обръщат към кмета с питане относно намеренията на Общината за откупуване на родната къща на Славейков, обявена за старина. В заявлението се посочва, че е необходимо да бъдат уведомени при липса на подобно намерение, за да „бъдем свободни да я продадем на частно лице“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 1].

Преглед на историята по уточняване на родната къща на П. Р. Славейков се прави на заседанието на Търновския общински съвет от 8 декември 1942 г. (Протокол № 13). Проследяват се всички инициативи на търновски граждани и решения на Общинския съвет по този въпрос от 1927 г. до момента. Представено е полученото от уредника на Великотърновския археологически музей писмо № 65 от 16 октомври 1942 г., с което се известява, че къщата, в която е роден П. Р. Славейков, е обявена за народна старина и съгласно Закона за старините не може да се събаря или поправя. Взето е следното решение: „Въз основа на чл. 2 от Закона за старините да се поиска от комисията, видно в чл. 6 на същия закон, къщата, където се е родил П. Р. Славейков, находяща се в гр. В. Търново, ул. „Драгоман“ № 15, да бъде обявена за старина“, като препис от протокола и приложенията към него се изпратят на комисията по чл. 6 от

ново“ [Общински вестник Велико Търново, бр. 22, 1 ноември 1939 г.].

⁵ Сред запазените документи е и нотариално заверената декларация на Парашкев х. Колев, Зойка Давидова Василева и Георги Андреев Медникаров от 8 юли 1939 г. П. х. Колев заявява, че П. Р. Славейков е роден във В. Търново „в бащината си къща, която се намира на ул. „Драгоман“, в съседство с казанджийския мегдан“. З. Василева, осиновена дъщеря на брата на П. Р. Славейков – Марин Рачев Славейков, свидетелства: „от всички близки Славейковци съм слушала, че П. Р. Славейков е роден в бащината си къща, в която и аз живея“. Тя заявява: „както преди Освобождението, а и след Освобождението, П. Р. Славейков е дохождал в бащината си къща и в мое присъствие е заявявал и посочвал стаята, в която се е родил“; „Днес аз съм владетелка на родната къща на П. Р. Славейков“. Георги Медникаров твърди, че е слушал от своя баща Андрей П. Медникаров, че „неговият баща Петко Медникаров Казанджията е кръстил сина на Рачо Казанджията, малкия Петко, на негово име; че той се е родил в бащината си къща на ул. „Драгоман“, в съседство с казанджийския мегдан“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 16].

Закона за старините за вземане решение по въпроса, което съгласно чл. 7 от същия закон да бъде отнесено за утвърждаване от министъра на народното просвещение [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 23–24].

Това решение на Общинския съвет буди недоумение, тъй като в писмото на уредника на Великотърновския археологически музей от 16 октомври 1942 г. изрично се посочва, че къщата е обявена за старина. Към това следва да се изтъкне и факта, че още на 19 декември 1927 г. с Протокол № 48 Комисията за старините при Министерството на народното просвещение обявява за народна старина родната къща на П. Р. Славейков и я включва в Списък № 2 на народните старини, издаден през същата година от Народния археологически музей [Държавен вестник, бр. 221, 1927].

На 6 април 1944 г. кметът пише на директора на Археологическия музей в София, че след направена проверка е установено, че къщата на П. Р. Славейков „е съвършено изоставена – напълно опразнена, изложена на влиянието на валежите и на зли и непросветени ръце и наистина грози напълно да се разруши и заличи“. Той призовава в изпълнение на чл. 9 от Закона за старините да се вземат „всички мерки за запазването и закрепяването на въпросната къща, в която се е родил П. Р. Славейков, независимо от постъпките, които бихте направили по смисъла на чл. 14 от същия закон за отчуждаването на тази къща от държавата“. Предлага при невъзможност Народният археологически музей да предприеме със своите органи действия по нейното запазване „тая грижа да бъде предписана от същата управа на някое от учрежденията или културните институти в град В. Търново, които – уверен съм – без забава и твърде ефикасно и навреме ще направят всичко възможно, за да се запази за поколенията тая историческа къща, която ще извиква много гордост в идващите след нас българи“ [ДА – В. Търново, ф. 29К, оп. 1, а.е. 35, л. 5]⁶.

Едва през 1947 г. Комисията за старините при Народния археологически музей взема решение държавата да откупи къщите на следните известни български писатели и революционери: 1. Константин Величков – Пазаржик; 2. Гео Милев – Стара Загора; 3. Петко Рачев Славейков – Търново; 4. Панайот Волов – Шумен [Отечествен фронт, бр. 887, 27 юли 1947]. През същата година⁷ са разменени писма между Тодор Николов, директор на местния музей, и баба Зойка Давидова Василева, придобила по наследство къщата на П. Р. Славейков от брат му Марин и жена му Тодора. След нейната смърт и със съгласието на наследни-

⁶ В началото на писмото кметът посочва, че същия ден е бил посетен от членове на Българския младежки съюз „Отец Паисий“, които са изразили готовността „да вземат грижите за почистването и измазването“ на родната къща на П. Р. Славейков.

⁷ През 1947 г. се навършват 120 години от рождението на П. Р. Славейков. По този повод Й. Кулелиев припомня как търновци отбелязват събитието: „...На 30 ноември същата година [1947] по случай 120 години от рождението на П. Р. Славейков в шестте квартала на В. Търново на 25.XI, вторник, вечерта, се изнесоха доклади за живота и делото на П. Р. Славейков от гимназиални учители по български език“ [ДА – В. Търново, ф. 931К, оп. 1, а.е. 410, л. 35].

ците ѝ къщата става собственост на Окръжния народен музей⁸. С извършването на подобрения във вътрешността ѝ и по нейната фасада се ангажират музеят и Градският народен съвет. Тогава се прокарва електричество и се поставя възпоменателна каменна плоча [ДА – В. Търново, ф. 931К, оп. 1, а.е. 410, л. 35].

С приближаването на 60-годишнината от смъртта на поета, която се навършва на 1 юли 1955 г., се активизира дейността по уреждането на музейната експозиция. Литературният кръжок при XI клас на Смесената гимназия във В. Търново изразява желание да съдейства като поеме шефството над къщата музей [Борба, 5 март 1955 г.]. Директорът на Окръжния музей – Тодор Николов, одобрява идеята на учениците и след няколко дни ги завежда с опознавателна цел в родната къща на П. Р. Славейков. Изработва се план за работата на кръжока и се пристъпва към неговата реализация.

По препоръка на Тодор Николов кръжочниците посещават пенсионирания учител и краевед Й. Кулелиев в дома му. В написаното от него слово по повод откриването на къщата музей той отбелязва: „дадох им всичко каквото имах за П. Р. Славейков, книги, вестници, портрети и др. Също ме поканиха да им говоря на кръжока за П. Р. Славейков, което сторих в присъствието на др. директор Качаунов и учителя по български език Атанас Савов. Всичко това ученичката Анета Грозданова изнесе във в. „Борба“ от 5 март 1955 г., где-то имаше и клише, фотография на литературния кръжок, учителя Ат. Савов, стария учител Йорд. Кулелиев и ученичките. Така подета работата, очаквахме нейния завършек, на който сега сме свидетели“ [ДА – В. Търново, ф. 931К, оп. 1, а.е. 403, л. 49].

Във връзка с отбелязването на 60-годишнината от смъртта на П. Р. Славейков⁹ на 13 юли 1955 г. е открита първата постоянна експозиция в родния му дом. Художественото ѝ оформление е дело на Венелин Ст. Василев. За извършената от него дейност свидетелства изпратеното седмица по-късно от началника на отдел „Култура“ до Изпълнителния комитет на Градския народен съвет „Предложение за изплащане на парични възнаграждения на художници“: „Във връзка с подреждането къщата музей на Петко Р. Славейков от художника

⁸ Й. Кулелиев отбелязва обаче, че „За къщата на П. Р. Славейков не стана нужда да се откупува, понеже баба Зойка почина, а наследниците се отказаха от наследството си и къщата премина в собственост на Търн[овския] окръжен музей, който и пое грижата ѝ да я заздравя и подготви за голямото дело – да бъде къща музей „П. Р. Славейков“ [ДА – В. Търново, ф. 931К, оп. 1, а.е. 403, л. 48].

⁹ На заседание на Изпълнителния комитет на Градския народен съвет от 9 юни 1955 г. се взема решение „Да се изгради комитет в състав: представител на ГНС – Търново и представители на политически масови организации от града, който да разработи план за честване на 1 юли [датата е вмъкната допълнително] годишнината от смъртта на П. Р. Славейков. Отг. К. Русанов [председател на ИК]“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 31, л. 9]. В Отчетен доклад за дейността на Търновския народен съвет през първото полугодие на 1955 г. се посочва: „Организирано бе и се проведе честване 60-годишнината от смъртта на П. Р. Славейков, по който случай се уреди и откри къща музей в родната му къща“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 32, л. 166].

Венелин Ст. Василев бяха нарисувани и художествено оформени със снимки и текст две табла за 400 лв. и написване текст с блажни бои на 5 стъкла – 300 лв. или общо 700 лева“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 32, л. 256]. От протокола на Изпълнителния комитет с решението за изплащане на посочената сума става ясно, че писателят Цветан Минков е „посетил Търново по честване годишнината на П. Р. Славейков“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 32, л. 218].

Ремонтните дейности по къщата музей продължават и след отварянето ѝ за публиката. За тази цел на 14 август 1958 г. Изпълнителният комитет на Градския народен съвет и Градският комитет на Отечествения фронт отпускат сумата от 700 лв. [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 49, л. 4]. От „Информация за работата на възстановително-здравителната група при отдел „Просвета и култура“ при ГНС – Търново“, изготвена на 27 октомври 1958 г., става ясно, че Славейковата къща е сред завършените обекти [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 49, л. 423].

Нова документална експозиция на този мемориален музей е открита на 21 декември 1971 г. Според съставената през 1982 г. от Комитета за култура, Окръжния комитет на Българската комунистическа партия, Окръжния народен съвет и Окръжния съвет за култура „Съвместна програма за по-нататъшно развитие на художествената култура във Великотърновски окръг през периода 1982–1990 г.“ тя би трябвало да бъде обновена най-късно през 1985 г. С отговорността за изпълнението на тази задача е натоварен Окръжният съвет за култура [ДА – В. Търново, ф. 1393, оп. 2, а.е. 75, л. 7].

Близко половин век вече музейната експозиция в родния дом на П. Р. Славейков остава непроменена. Тя отдавна „е загубила актуалното си звучене“, а „използваните методи на експониране от 70-те години на ХХ в. са морално остарели“ [Атанасова, С., Т. Кънчева, 2014, с. 53]. Отчитайки тези факти, специалисти от отдел „История на България XV–XIX в.“ на Регионалния исторически музей във В. Търново още през 2007 г. изготвят идеен проект за нейното обновяване. Концепцията предвижда „запазване документалния характер на експозицията и дообогатяване с нови теми, разкриващи малко известни факти от живота и дейността на възрожденския просветител“ [Атанасова, С., Т. Кънчева, 2014, с. 54]. Липсата на оригинален веществен материал, с изключение на осем книги на П. Р. Славейков, издадени от 1852 до 1875 г., мотивира нейните автори да търсят „нови нестандартни подходи за онагледяване на отделните теми“. Целта е чрез средствата на музейния показ да се пресъздаде „максимално точно атмосферата от възрожденската епоха“, а отправените послания „да достигат по-бързо до посетителите“. Обновената експозиция трябва да представя патрона на музея като „посланик на възрожденската култура в съвременния духовен живот“, „и в контекста на европейската култура и традиции през XIX век“ чрез неговите непреходни мисли за фолклора, традициите, модата, техническите нововъведения, европейските нрави и кулинарните умения [Атанасова, С., Т. Кънчева, 2014, с. 55]. Разчита се на новите технически средства при представянето на книжовното наследство на П. Р. Славейков.

Реализирането на тази концепция, на която нейните автори възлагат на-

дежди за привличане на музейна публика (най-вече родна), изглежда е изоставено напълно. Основание за подобна констатация дават някои публикации в медиите през последните години. Част от тях са по повод достъпа до къщата музей. Посещението на този музеен обект на Регионалния исторически музей е възможно само по предварителна заявка, направена най-късно ден преди това. Изключение от този работен режим се прави по повод Деня на народните будители, годишнини от рождението и смъртта на П. Р. Славейков, когато за няколко часа вратите на музея са отворени безплатно за всички желаещи.

Установеният ред за достъп до къщата музей „П. Р. Славейков“ и състоянието на експозицията в него предизвиква публично заявени критични мнения за извършеното от търновци и местните институции по повод съхраняване паметта за Славейков и популяризиране на неговия принос за развитие на националната литература и изграждане на модерна България. Вера Бонева отбелязва: „Като цяло обаче, Велико Търново е в дълг към своя именит съгражданин и бъдещата отговорност за коригирането на тази асиметрия определено принадлежи на РИМ – Велико Търново с подчертано подценения в цялостната му дейност обект – къща музей „Петко Рачов Славейков“ [Бонева, В. 2020, с. 388], а Иван Радев споделя: „Аз живея във Велико Търново и мога да кажа, че и тук родната къща на Петко Славейков не се познава и не се поддържа, вместо да бъде един великолепен музей, който да представи този род, свързан с града и с цялостния живот на България“ [Акад. Иван Радев: Петко Славейков е символ..., pass].

На фона на отправените критики за състоянието на къщата музей „П. Р. Славейков“ ръководството на Регионалния исторически музей излага своята гледна точка за причините, определящи нейното съвременно положение. Констатацията, че „интересът към посещаемостта на музея е нулев“, се обвързва с обстоятелството, че липсват автентични артефакти за живота на семейството тук, във В. Търново. В същото време в Трявна има голям музей, посветен на фамилията Славейкови, а Националният литературен музей в София съхранява ръкописи, личната библиотека и вещи на поета. От друга страна, се подчертава, че няма никакво постъпление от билети, а Регионалният исторически музей отделя средства за поддръжка на къщата – както за необходими ремонтни дейности, така и ежеседмично почистване („една от чистачките в музей „Възраждане и Учредително събрание“ ходи да почиства двора и обира паяжините в къщата, за да може ако евентуално някой се съборка да влезе, да не се оплете в тях“) [За липсата на посещения в къщата музей..., pass].

Споделените проблеми, свързани с поддържането на къщата музей, не бива да обричат на забравата този емблематичен за В. Търново „паметник“ на големия поет и общественик П. Р. Славейков. Изграждането на една съвременна интерактивна експозиция в родния му дом би го превърнала в привлекателно място за посетителите (индивидуални и организирани в малки групи). Тогава музеят със сигурност ще привлече вниманието на повече учители по литература и история, които ще предпочетат да запознаят учениците с живота и творчеството на П. Р. Славейков в една незабравима атмосфера. Основание за подобен оптимизъм за бъдещето на музея дават непрекъснато разширяващият

се дял на неформалното образование и наличието на толкова много училища в града и близките селища. Друга немалка потенциална целева група посетители са студентите от Филологическия, както и от други факултети на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Наред с обновената експозиция музеят трябва да предложи и подходящи образователни програми за различните категории посетители, включително и за възрастни. За популяризирането на музея би допринесло и включването му в тематични маршрути.

Идеята за паметник на П. Р. Славейков се издига отново в средата на ХХ в. На основание Постановление на Централния комитет на Българската комунистическа партия и Министерския съвет за увековечаване паметта на борците революционери от 30 ноември 1954 г. отдел „Култура“ на Окръжния народен съвет предлага на Изпълнителния комитет да вземе решение през 1954 г. да бъдат изготвени проекти на пет бюст-паметника във В. Търново, сред които и на П. Р. Славейков. Предвижда се той да бъде разположен в „Градината на мира“. Първоначално определената сума 4000 лв. впоследствие е коригирана на 3000 [ДА – В. Търново, ф. 547, оп. 1, а.е. 1104, л. 36, 42]. По-късно това решение е изоставено.

Десетилетие по-късно, през 1965 г. скулпторът Благой Илиев и архитектът Живко Драгомиров пристъпват към изработване на проект за паметник на бележития поет и общественик. Авторският колектив се ръководи от разбирането, че теренът на възрожденския площад пред мемориалния музей „е раздвижен и със своята композиция дава условията за развиване на фигурален паметник, разположен върху високата част срещу родната къща, закътан под надвисналите клони на причудливо израснало дърво през каменния зид“ на къщата, пред която ще бъде поставена скулптурната фигура. Разработените архитектурни чертежи, архитектурен макет и идейно-скулптурна фигура са разгледани и утвърдени от комисия с представители на Градския народен съвет – В. Търново, Министерството на културата и Постоянния художествен съвет към Съюза на българските художници.

В процеса на реализация на проекта се поставя въпросът за преразглеждане на мястото, което в началото е определено за паметник на Славейков. Позицията на авторския колектив е, че „бронзовата фигура на паметника в сегашната разработка ще се свързва с околната архитектурна среда много сполучливо и убедително, а в пространствено отношение ще бъде много добре мащабирана“. С оглед на това заключение се определят и конкретните строителни работи, които трябва да се извършат (подготовка на терена за създаване площадка за постамент, изливане на бетонен фундамент, доставяне и монтиране на постамент и реставрация на цокълния зид на къщата зад гърба на фигурата). Мнението на авторите е, че направеното предложение за поставянето на скулптурата на едноименния площад до главната улица е „сполучливо, но неосъществимо до окончателното му архитектурно преустройство“¹⁰. Препоръчва се „при бъдещата разработка на новия площад да се потърси в терасовидното оформление

¹⁰ Съвременното наименование на този площад е „Пенчо Славейков“.

подходящо място и среда на скулптурната фигура, която ще се премести на новото място“. Категорично се отхвърля като „неприемливо“ предложението за разполагането на паметника пред училище „П. Р. Славейков“, тъй като „изолираното положение на училището не оправдава изразходването на средствата“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 2, а.е. 59, л. 1–3].

Въпросът за преместването на паметника се поставя по-настоятелно десетилетие по-късно. В края на 1976 г. се провежда съвместна извънредна сесия на Градския народен съвет с Окръжния и Градския съвети за култура, Съюза на архитектите в България и Съюза на българските художници – София, която е посветена на разширяването и подобряването работата по синтеза на монументалната украса с архитектурата във В. Търново. В своето изказване „Минало и настояще на синтеза на архитектурата с монументалните изкуства във В. Търново“ арх. Иван Петков – председател на групата на Съюза на архитектите в България – В. Търново, се спира на няколко съвременни реализации на синтеза в старопрестолния град. Една от тях е свързана с паметника на П. Р. Славейков, която той определя така: „Брутално съжителство между архитектурна среда и пластика. Абсолютно е наложително изнасянето му някъде в новата част на града“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 6, а.е. 5, л. 583, 618].

В „Доклад за състоянието на паметниците и паметните плочи в гр. В. Търново“ от 1975 г. където се посочва, че цветната градинка около паметника на П. Р. Славейков е напълно изоставена, е добавено с химикал: „Ще се премести в у-ще „Славейков“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 6, а.е. 35, л. 3]. За паметната плоча на къща музей „П. Р. Славейков“ се отбелязва, че „е в лошо състояние“ и „може да бъде свалена без да се подменя, тъй като се повтаря с плочата за музей“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 6, а.е. 35, л. 4]. Днес на каменния зид вляво от входа на къщата музей може да се види плоча със следния надпис: „Тук на 30/17 ноември 1827 год. е роден народният поет и общественик-просветител Петко Рачев Славейков“. На същия зид, непосредствено пред входната врата, е монтиран бронзов релеф, който представлява плоча с неправилна форма, върху която е изобразена главата на Славейков до раменете, обърната в профил. В Държавен архив – В. Търново се съхранява информационна карта на този „релеф“ (така е посочено срещу „вид на произведението“), където са отбелязани размерите му – 0,44/0,66 м. Няма обаче данни за автора и годината на създаване. Като се има предвид, че документът е съставен през 1977 г., датирането на този паметен знак следва да се отнесе преди тази година [ДА – В. Търново, ф. 1393, оп. 3, а.е. 268].

Във връзка със 150-годишнината от рождението на П. Р. Славейков великотърновското основно училище, което носи неговото име, включва в плана си за честване на юбилея задачата да се направи искане пред Градския общински народен съвет за изработване на бюст-паметник на П. Р. Славейков, който да бъде разположен в двора, а също и „фирма на училището от бронзови букви и се постави пред източния вход на училището“. Предвижда се паметникът и фирмата да бъдат открити в навечерието на юбилея. Фиксираният краен срок е 29 ноември 1977 г. [ДА – В. Търново, ф. 1201, оп. 2, а.е. 18, л. 2]. От изготвена-

та към края на 1979 г. „Справка на ОНС за проектната готовност на обектите, които трябва да се реализират в чест на 1300-годишнината на територията на гр. В. Търново“¹¹, става ясно, че паметникът на П. Р. Славейков вече е изграден [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 6, а.е. 35, л. 84]. Той е дело на Маргарита Пуева¹². По повод 100-годишнината от основаването на Народната библиотека „П. Р. Славейков“ във В. Търново Бюрото на Общинския комитет на БКП, на заседанието си на 25 юли 1988 г., взема решение за поставяне на барелеф на патрона на библиотеката върху нейната сграда. С писмо от 29 ноември същата година Комисията по духовно развитие към Общинския народен съвет иска съответното разрешение от Комитета за култура. Изработеният от скулптора Костадин Денев и арх. Лъчезар Лалов проект е одобрен от Специализираната държавна комисия по скулптура с Протокол № 20 от 30 май 1989 г. Съгласно сключения договор срокът за неговото изпълнение от мрамор и монтиране е 5 август 1989 г. Средствата се осигуряват от бюджета на Общинския съвет [Архив на Отдел „Култура“ на Общински съвет – В. Търново, Досие за релеф „П. Р. Славейков“].

Традицията за увековечаване паметта на П. Р. Славейков чрез наименоуване на обекти на негово име продължава и през втората половина на ХХ в. Временната управа на Търновския народен съвет на заседание от 12 юли 1948 г. назначава комисия от вещи лица, на която възлага „в най-скоро време да се занимае с въпроса за наименоване на всички безименни улици в града и преименува някои обекти, носещи фашистки и шовинистични имена, след което да докладва за работата си пред управата в едно от близките заседания, когато да се вземе окончателно решение“. Изпълнението се възлага на секретаря на Временната общинска управа [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 51, л. 10].

На проведеното на 13 октомври 1949 г. заседание на управата е представен подробен доклад за работата на комисията по преименуване на квартали, улици и училища в града. След разискванията се одобряват само предложенията относно имената на кварталите, според които „досегашният „Кирил и Методий“ в бъдеще ще се нарича „П. Р. Славейков“. Вземането на решение за преименуване на училища и улици в града се отлага до уточняването им с Отечествения фронт [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а. е. 51, л. 279–280]. На 1 декември 1949 г. отново се гласува преименуването на квартал „Кирил и Методий“ на квартал „П. Р. Славейков“, а също и решението първоначално

¹¹ Справката е приложение към Протокол № 11 от редовно заседание на Изпълнителния комитет на Общинския народен съвет на селищна система Велико Търново, проведено на 27 декември 1979 г. [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 6, а.е. 35, л. 84].

¹² Маргарита Пуева (1950–2016 г.). Родена е в гр. Перник, но израства във Велико Търново. Следва специалност „Живопис“ във Великотърновския университет. Работи в областта на скулптурата и живописа. Тя е един от осемте носители на наградата за скулптура на фондация „Хенри Мур“ (1987 г.). От началото на 90-те години на ХХ в. живее и работи в Германия. Част от творбите ѝ са притежание на музеи на изкуствата и на частни колекции в редица държави, сред които Белгия, Германия, Китай, Франция, Великобритания, Русия, САЩ, Ватикана и Венецуела.

училище „Йосиф I“ да се нарича „П. Р. Славейков“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 52, л. 21].

По повод 130-годишнината от рождението на П. Р. Славейков Окръжният народен съвет и Окръжната библиотека във В. Търново отправят искане библиотеката да бъде наименувана на видния поет и общественик. Мотивите са, че досега тя е безименна и е напълно подходящо да носи неговото име. Комисията по чл. 8 от Правилника за приложение Указа за наименуване и пренаименуване на обекти от национално и местно значение гласува на 16 ноември 1957 г. решението Окръжната библиотека да се назовава „Петко Рачев Славейков“. С писмо № III–8486 от 13 февруари 1958 г. Президиумът на Народното събрание дава съгласието си за това [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 47, л. 334]. Решението на комисията влиза в сила след одобряването му от Изпълнителния комитет на Окръжния народен съвет, което се провежда на 20 март 1958 г. [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 47, л. 268].

Една кореспондираща с разглежданата тема идея, останала нереализирана, е изграждането на „Дом-паметник „П. Р. Славейков““. Според изпратеното на 24 февруари 1975 г. от председателя на Окръжния съвет за изкуство и култура и Секретаря на Изпълнителния комитет на Окръжния народен съвет до Комитета за изкуство и култура (отдел „Капитални вложения“) предложение за проектиране и строителство на обекти през VII петилетка във Великотърновски окръг, по раздела „Изкуство и култура“, стойността на този обект възлиза на 800 000 лв, а срокът за строителството му е 1978–1980 г. [ДА – В. Търново, ф. 1393, оп. 2, а.е. 121, л. 15]. В „Съвместна програма за по-нататъшно развитие на художествената култура във Великотърновски окръг през периода 1982–1990 г.“, съставена през 1982 г. от Комитета за култура, Окръжния комитет на Българската комунистическа партия, Окръжния народен съвет, Окръжния съвет за култура, се препоръчва във връзка с „изпълнение на Постановление № 6 на МС за развитие на В. Търново като исторически, културен и туристически град за по-нататъшно развитие на културния живот в града и окръга, Комитетът за култура да съдейства пред съответните държавни органи за изграждане на следните обекти: ...дом-паметник „П. Р. Славейков“ [ДА – В. Търново, ф. 1393, оп. 2, а.е. 75, л. 13]. Друга задача, която се поставя пред Комитета за култура е „да съдейства за учредяване на национални литературни награди на името на П. Р. Славейков, Асен Разцветников, Ангел Каралийчев, Емилиян Станев“, със срок за изпълнение 1983 г. [ДА – В. Търново, ф. 1393, оп. 2, а.е. 75, л. 9].

Сред влизащите в ползрението на културните институции през 50-те години на XX в. обекти във В. Търново, свързани с името на П. Р. Славейков, е някогашното училище в кв. „Асенов“, където той е преподавал. За него, като паметно място, става въпрос в „Информация от началника на отдел „Култура“ при ГНС за състоянието на паметниците на културата в града“ от началото на 1955 г. Някои от тях, сред които е и „училището, в е учителствал П. Р. Славейков в кв. „Асенов“, са дадени от комисията по чл. 33 и 34 за ползване... Училището на П. Р. Славейков чрез изградени стени и циментиран под е направено

на мандра от Наркооп“. Незадоволителна е хигиената в горепосочените паметници на културата, поради естеството на работата, която се извършва в тях.“ [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 29, л. 33]. Предлага се директорът на Окръжния музей, заедно с началника на отдел „Култура“ при Градския народен съвет да извършат оглед на място на всички паметници на културата в района на града и да проверят тяхното състояние в хигиенно и благоустройствено отношение, като до 10 март 1955 г. излязат с предложение за тяхното правилно поддържане [ДА – В. Търново, ф. 583, оп. 1, а.е. 29, л. 34].

Изложените факти показват, че във В. Търново винаги е бил актуален въпросът за съхраняването на паметта за национално значимия поет и общественик П. Р. Славейков. Осъзнаването на недостатъчно направеното в тази посока съществува успоредно с усилията да се отбележи трайно и достойно връзката на бележития възрожденец и строител на нова България със старопрестолния град. Днес във В. Търново са налице паметници, паметни знаци и мемориален музей, които свидетелстват за дълбоката почит към именития ни съгражданин. Въпреки това, остава вътрешното убеждение, че дългът към делото на П. Р. Славейков изисква не само да съхраняваме направеното до този момент, но и да търсим нови форми за популяризиране на паметните места, свързани с него, и поддържане на траен интерес към тях.

ЛИТЕРАТУРА /REFERENCES

Архивни източници / периодика

Архив на Отдел „Култура“ на Общински съвет – В. Търново, Досие за релеф „П. Р. Славейков“ (папка е със заглавие „Релеф „П. Р. Славейков“, автори: скулптор Костадин Денев и арх. Лъчезар Лалов. 1989 год. – 30.IX. (к. 14 – п. 1)“. [Arhiv na Otdel „Kultura“ na Obshtinski savet – V. Tarnovo, Dosie za relief „P. R. Slaveykov“ (papka e sas zaglavie „Relief „P. R. Slaveykov“, avtori: skulptor Kostadin Denev i arh. Lachezar Lalov. 1989 god. – 30.IX. (k. 14 – p. 1)“.]

ДА – В. Търново – Държавен архив – Велико Търново, фонд 29К, 931К, 547, 583, 1201, 1393. [DA – V. Tarnovo – Darzhaven arhiv – Veliko Tarnovo, fond 29K, 931K, 547, 583, 1201, 1393.]

Борба, 1955 [Borba, 1955]

Държавен вестник, 1927 [Darzhaven vestnik, 1927.]

Най-ново време, 1927 [Nay-novo vreme, 1927.]

Общински вестник Велико Търново, 1927, 1928, 1939. [Obshtinski vestnik Veliko Tarnovo, 1927, 1928, 1939.]

Отечествен фронт, бр. 887, 1947. [Otechestven front, br. 887, 1947.]

Публикации

Атанасова, С., Т. Кънчева. 2014 – Светла Атанасова, Татяна Кънчева. Родната къща на Петко Рачев Славейков в Търново – една концепция за изграждане на съвременен музей. – В: Славейковото общество. Изследвания и материали. Поредица „Трявна – следи и дирения“. Книга първа. София: Департамент „Нова българистика“, Кралица Маб, 2014. [Svetla Atanasova, Tatyana Kancheva. Rodnata kashtha na Petko Rachev Slaveykov v Tarnovo – edna kontseptsiya za izgrazhdane na savremenен muzey. –

V: Slaveykovoto obshtestvo. Izsledvaniya i materialy. Poreditsa „Tryavna – sledi i direnia“. Kniga parva. Sofia: Departament „Nova balgaristika“, Kralitsa Mab, 2014.]

Бонева, В. 2020 – Вера Бонева. Мемориалните музеи и експозиции в културната инфраструктура на съвременна България. В. Търново: Фабер, 2020. [Vera Boneva. Memorialnite muzei i ekspozitsii v kulturnata infrastruktura na savremenna Balgaria. V. Tarnovo: Faber, 2020.]

Дончева, Л., А. Игнатова. под печат – Лора Дончева, Анка Игнатова. Паметници във Велико Търново, посветени на личности и събития от епохата на Българското възрождане – идеи и реализация (1879–1944 г.). – Годишник на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, под печат. [Lora Doncheva, Anka Ignatova. Pamelnitsi vav Veliko Tarnovo, posveteni na lichnosti i sabitiya ot epochata na Balgarskoto vazrazhdane – idei i realizatsiya (1879–1944 g.) – Godishnik na Istoricheskiya fakultet na VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, pod pechat.]

Радев, И. 2000 – Иван Радев. История на Велико Търново XVIII–XIX век. Велико Търново: Слово, 2000. [Ivan Radev. Istoriya na Veliko Tarnovo XVIII–XIX vek. Veliko Tarnovo: Slovo, 2000.]

Интернет базирани източници

Акад. Иван Радев: Петко Славейков е символ... – Акад. Иван Радев: Петко Славейков е символ на морал и национални ценности, които днес няма кой да усети. [Интервю на Цветилена Симеонова от Агенция „Фокус“. 17 ноем. 2017. <<http://www.focus-news.net/opinion/2017/11/17/44783/akad-ivan-radev-petko-slaveykov-e-simvol-na-moral-i-natsionalni-tsennosti-koito-dnes-nyama-koy-da-useti.html>> (достъпен: февруари 2020) [Akad. Ivan Radev: Petko Slaveykov e simvol na moral i natsionalni tsennosti, koito dnes nyama koy da useti. [Intervyu na Tsvetilena Simeonova ot Agentsiya „Fokus“. 17 noem. 2017. <<http://www.focus-news.net/opinion/2017/11/17/44783/akad-ivan-radev-petko-slaveykov-e-simvol-na-moral-i-natsionalni-tsennosti-koito-dnes-nyama-koy-da-useti.html>> (dostapen: fevruari 2020.)

За липсата на посещения в къщата музей... – „За цяла година никой не е стъпил в къща музей „П. Р. Славейков“ във Велико Търново. Интервю с директора на РИМ – В. Търново“. <<https://regnews.net/news/15745696467229/za-tsyala-godina-nikoy-ne-e-stapil-v-kashta-muzey-p-r-slaveykov-vav-veliko-tarnovo>> (достъпен: февруари 2020) [Za tsyala godina nikoy ne e stapil v kashta muzey „P. R. Slaveykov“ vav Veliko Tarnovo. Intervyu s direktora na RIM – V. Tarnovo. <<https://regnews.net/news/15745696467229/za-tsyala-godina-nikoy-ne-e-stapil-v-kashta-muzey-p-r-slaveykov-vav-veliko-tarnovo>> (dostapen: fevruari 2020.)